

Osalusuuring Eesti KAH alade metsakaitsjatega

Raport

Poliitikauuringute Keskus Praxis on Eesti esimene sõltumatu, mittetulunduslik mõttekoda, mille eesmärk on toetada analüüsile, uuringutele ja osalusdemokraatia põhimõtetele rajatud poliitika kujunemise protsessi.

Autorid:

Aksel Part (Mõttekoda Praxis)

Laura Uibopuu (Eestimaa Looduse Fond)

Elisabeth Kendrali (Mõttekoda Praxis)

Soovitav viitamine:

Part A., Uibopuu, L. ja Kendrali E. (2024). Osalusuuring Eesti KAH alade metsakaitsjatega. Raport. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Projekti rahastati Euroopa Majanduspiirkonna (EMP) finantsmehhanismi Aktiivsete Kodanike Fondist (Active Citizens Fund, ACF), mida vahendab Avatud Eesti Fond koostöös Vabühenduste Liiduga.

**EESTIMAA
LOODUSE
FOND**

praxis
mõttekoda

Iceland
Liechtenstein
Norway

**Active
citizens fund**

Sisukord

1. Kontekst ja taust	1
2. Protsess	3
3. Tulemused	5
4. Õppetunnid	6
5. Kasutatud kirjandus	8

1. Kontekst ja taust

Siin kirjeldatud uuring on osa osalustegevusuurimise projektist „Kuulake meid! Osalusuuringud poliitikakujundamises“. Projektis osalesid Mõttekoda Praxis, Eestimaa Looduse Fond ja MTÜ Lastekaitse Liit vahemikus november 2022 kuni aprill 2024 ning selle eesmärgiks oli tugevdada demokraatlikku kultuuri, kaasates kodanikke osaluspõhiste tegevusuuringute (*participatory action research* – PAR) kaudu senisest enam otsustusprotsesside jaoks vajalikku teadmusloomesse. Projekti eesmärgi saavutamiseks tutvustati Eestis PAR lähenemist ja edendati selle kasutamist poliitikakujundajate ning kodanikuühenduste seas. Ühe projekti tegevusena viisid Mõttekoda Praxis ja Eestimaa Looduse Fond läbi käesoleva osalustegevusuuringu kõrgendatud avaliku huviga ehk KAH alade kaitsjatega. Projekti rahastati Euroopa Majanduspiirkonna (EMP) finantsmehhanismi Aktiivsete Kodanike Fondist (Active Citizens Fund, ACF).

Uuringu keskmes osalesid kaasuuriatena Eesti eri piirkondade kohaliku tasandi kodumetsade kaitsjad ehk eelkõige KAH aladel metsa säilimise eest seisjad, sest metsade majandamise viis ja intensiivsus, eriti KAH aladel, on Eestis aktuaalne ja teravate vastasleeridega teema. Samuti on tegemist vastasseisuga, kus osapoolte vahel on suur võimu asümmeetria – kohalike metsade, st KAH alade kaitsjad tegutsevad enamasti vabatahtlikkuse alusel ning pole vähemalt üle-Eestiliselt kuigi tugevalt organiseerunud, samas kui lageraiepõhist metsamajandust toetavad ja viivad läbi märkimisväärsete ressurssidega ettevõtted ja riigiasutused.

KAH alade kaitsel on Eesti eri paigus kohalike elanike initsiatiivil peetud mitmeid vaidlusi ja võitlusi, kuid kõik need on toimunud eraldiseisvalt, konkreetse ala piires – samas teemad suuresti kattuvad. Leidsime, et eri piirkondade eestkõneleajate kokku toomine ja ühise välja loomine võib lisaks osalusuurimise meetodi pakutavale toele aidata kogemusi ja lahendusi ühendada. Pidasime KAH alade metsade kaitsjate gruppi osalusuurimise lähenemise katsetamiseks sobivaks, sest selle eesmärgiks on võimestada uuritavat probleemist mõjutatud või marginaliseeritud ühiskonnagruppe ja luua praktilistele muutustele suunitletud teadmisi.

Osalustegevusuurimine

Uuring lähtus osalustegevusuurimise lähenemisest, mida iseloomustab uuringu teemast otseselt mõjutatud inimeste osalus uurimise kõigis etappides ning protsessi orienteeritus muutustele (kogukonnas, praktikates, ühiskonnas laiemalt). Tavaliselt tegutsevad osalustegevusuuringutes koos kogukond või huvigrupid, keda uuritav probleem mõjutab, ning teadlased, kes panustavad oma teadmiste ja oskustega (Cornish et al., 2023). Osalustegevusuuringud koosnevad järgmistest paindlikest etappidest: probleemi määratlemine, probleemi uurimine, tegevusplaani väljatöötamine, plaani elluviimine (McIntyre, 2008). Osalustegevusuurimine ei ole uurimismeetod, vaid laiem lähenemine

teadmiste loomisele, milles püütakse teadlikult lammutada teadlaste ja uuritavate vahelisi ebavõrdseid võimusuhteid ning osalejaid jõustada.

Osalustegevusuurimine metsakaitstes

Kuigi varem oli osaluspõhine lähenemine uurimisele levinud peamiselt tervise- ja haridusvaldkonnas, siis nüüdseks kasutatakse osalustegevusuurimist järjest enam ka keskkonnakaitse, nt metsamajanduse jätkusuutlike praktikate, kogukonna rolli ning koosmajandamise uurimiseks ja toetamiseks (vt nt Fortmann, 2008).

Metsadega seotud kogukondi ja metsakaitset puudutanud osalustegevusuuringud on varem kaasuurijatena kokku toonud nt talihalja korjajad ning avaliku ja erasektori metsaomanikud USAs Washingtoni osariigis, et uurida kogukonna osalemist loodusvarade majandamises kui keskkonnahariduse vormi (Ballard & Beslky, 2010). Veel on osaluspõhist uurimist kasutatud nt kogukonnametsadest võõrandumise uurimisel Portugalis (Nieto-Romero et al., 2023), kohalike kogukondade kliimamuutustega kohanemise toetamiseks Kongo jõgikonna metsades Kamerunis (Youssofa Bele et al., 2013) ning 10 aastat kestnud projektis metsade osaluspõhise majandamise teemal El Salvadoris (Valencia et al., 2012).

Osalustegevusuurimine levib keskkonnakaitstes ning jätkusuutlikkuse ja kliimamuutustega kohanemise uurimises seepärast, et osalustegevusuurimises saavad kokku kohaliku kogukonna kogemustepõhised teadmised akadeemiliste teadmistega ning nii see soodustab keeruliste süsteemide nende kogu nüansseerituses mõistmist (Youssofa Bele et al., 2013).

2. Protsess

Osalejad

KAH alade metsakaitsjate osalusuurimuse korraldustiimi moodustasid Mõttekoda Praxis (Praxis) ja Eestimaa Looduse Fond (ELF). Uuringu igapäevasesse korraldustiimi kuulusid ning kaasuurijate grupi kohtumisi vedasid eest Laura Uibopuu ELFist ja Aksel Part Praxisest. Toetavas rollis olid „Kuulake meid! Osalusuuringud poliitikakujundamises“ projektijuht Elisabeth Kendrali Praxisest, osaluspõhise uurimise ekspert Joanna Howard (Institute of Development Studies, Sussexi ülikool) ning Liis Kuresoo ja Silvia Lotman ELFist.

Kaasuurijad leiti ELF-i kontaktide kaudu. Kuna ELF on metsakaitsega tegelenud juba pikalt, olid nad kokku puutunud paljude teiste metsakaitsjatega ja omasid valdkonnas tegutsejatest head ülevaadet. Algselt värvati kaasuurijateks ligi kümme inimest, üsna kiiresti vähenes aktiivsete osalejate arv kuueni. Suur osa kaasuurijatest teadsid üksteist varem, aga olid peaaegu kõik erinevatest organisatsioonidest või geograafilistest piirkondadest. Kuna kaasuurijad paiknesid nii erinevates Eesti osades, otsustati algusest peale kõik kohtumised läbi viia veebi teel. Nii korraldustiimi kui kaasuurijate hinnangul oli kaasatud grupp paraja suuruse ja mitmekesisusega. Vaid juriidilise eksperdi oleks ehk eestvedajate hinnangul võinud kaasata varasemas etapis, seda tulenevalt valitud uurimisteedest.

Kohtumised

Perioodil juuni 2023 kuni aprill 2024 kohtuti veebi teel tavapäraselt kord kuus, mõnel tihedama tööperioodil ka kahe või kolme nädala tagant. Selline intervall lepiti kokku kõige esimesel kohtumisel, lähtudes eelkõige kaasuurijate võimalustest ja eelistustest. Regulaarset osalemist soodustas see, et kohtumisi korraldati õhtusel ajal, st väljaspool tööaega, veebis ja kaasuurijate jaoks väga olulisel teemal. Samuti aitas kaasa hea grupitunde kujunemine. Samas oli valitud õhtune aeg mõningatel juhtudel ka regulaarse osalemise takistuseks: osalejatel oli mõnikord vaja tegeleda muude kohustustega või oldi päeva lõpuks liialt väsinud, et aktiivselt osaleda. Samuti muutis osalemise kaasuurijate jaoks keerulisemaks tegevuse vabatahtlikkus, mistõttu ei olnud neil võimalik seda oma tööajaga ühildada.

Teemapüstitus

Üheks ajamahukamaks etapiks kogu protsessis osutus põhiprobleemi määratlemine – selle peale kulus vähemalt kolm esimest kohtumist. Kuna kaasuurijad olid üsna erinevate taustadega ja kogemustega ning suuresti praktikale orienteeritud, oli esialgu kohati keeruline teoreetilisemat fookust seada. Ka kasutatud meetodid olid kaasuurijate jaoks mõnevõrra võõrad. Tervikuna õnnestus probleemi määratlemine aga hästi – diskussioonide tulemusel jõuti selge ja kõiki puudutava probleemini, milleks oli üleraie Eesti metsades.

Projekti skooopi arvestades sõnastati probleemist lähtudes kaaasuurijate koostöös uuringu põhiline uurimisküsimus: kuidas taastada Eestis kaitsemetsade määratlus? See küsimus valiti, sest just lähiminevikus toimunud õiguslike metsamääratluste muutumises nähti tänase üleraie üht peamist juurpõhjust.

Andmete kogumisest ja analüüsist tegevusplaani määramiseni

Uurimisküsimusele vastuse leidmiseks koguti infot ja andmeid enne kaitsemetsade määratluse kaotamist eksisteerinud kaitsemetsade kaardikihtide kohta ning eri erakondade riigikogu fraktsioonide valmiduse kohta potentsiaalne seadusmuudatuse eelnõu menetlusse võtta. Saadud info põhjal otsustati koostada metsaseaduse muutmise eelnõu, mille peamiseks sisuks oleks kaitsemetsade määratluse taastamine. Eelnõu koostamiseks koguti erialast sisendit mitmelt eriala eksperdilt, nii kaasuurijate seast kui väljastpoolt projektigruppi. Samuti telliti õiguslik konsultatsioon Keskkonnaõiguse Keskuselt.

Probleemi, uurimisküsimuse ja lahenduskäigu määramiseks kasutati grupis eestvedajate algatusel meetoditena elujõge ning probleemi- ja lahenduspuud¹. Need aitasid leida ühisosa kaasuurijate nägemustes probleemide ja potentsiaalsete lahenduste osas ning seada fookust selliselt, et grupp saaks tegeleda oluliste, ent jõukohaste probleemide lahendamise. Lisaks kasutati iga kohtumise alguses isiklike uudiste ja mõtete jagamise ringi, et grupidunnet luua. Läbiviijate hinnangul õnnestus see hästi.

¹ Vt nt https://evaluationtoolbox.net.au/index.php?option=com_content&view=article&id=28&Itemid=134

3. Tulemused

Protsessi käigus jõuti ühise arusaamani, et vaja on koostada metsaseaduse muutmise eelnõu ettepanek, mille sisuks oleks kaitsemetsade määratluse taastamine. Lisaks koostamisele nähti endal olulist rolli seaduseelnõu ettepaneku levitamises riigikogu fraktsioonide seas, kes saaksid seadusemuudatuse algatada.

Metsaseaduse muutmise eelnõu ettepanek sai koostatud ja esialgselt on seda tutvustatud ka mõnele riigikogu fraktsiooni esindajale. Vaja on veel seaduseelnõu ettepanekule tellida õiguslik ülevaatus ja seda põhjalikumalt riigikogu fraktsioonidele tutvustada. Grupiliikmed harisid end töö käigus nii eelnõu ettepaneku koostamise kui selle edasise tutvustamise osas. Grupp muutus protsessi jooksul märksa ühtsemaks ning tekkisid sotsiaalsed sidemed, mis enne protsessi olid kas nõrgemad või puudusid sootuks. Erinevate oskustega grupiliikmete koostöö arenes protsessi jooksul pidevalt edasi ja projekti lõpuks nähti seda ühe peamise eduloona. Kaasuurijad ise said väga palju positiivseid emotsioone ja koostöökogemusi ning kindlust selle osas, et tegeletakse olulise teemaga. Rõhutati, et teema on nende hinnangul niivõrd oluline, et iga samm edasi on suur võit. Eestvedajad omandasid projekti käigus palju uusi teadmisi ja kogemusi grupitöö modereerimise ja osalusuurimise meetodite osas.

4. Õppetunnid

Projekti käigus kogunes mitmeid tähelepanekuid ja õppetunde osalusuurimise meetodi rakendamise kohta. Läbiviijate ja kaasuurijate tähelepanekud on kokkuvõtvalt toodud allpool.

Läbiviijad

- Veebiformaat oli alguses keeruline, aga kokkuvõttes võimalusi avardav. Füüsiliste kohtumistega poleks kindlasti õnnestunud nii erinevates piirkondades elavaid inimesi kokku tuua. Samas on veebi teel keerulisem vestlust modereerida, üksteist mõista ning ka tehnilised oskused võivad olla ebahõlpsad. Üldiselt tundus, et veebiformaat võis nõuda kohati ajaliselt veidi pikemaid kohtumisi, eriti kui kavas olid laiemad arutelud. Samuti näitas selle projekti kogemus, et eestvedajatel tuli veebiformaadi tõttu märkmete, skeemide jms tegemine tavapärasest suuremas mahus enda peale võtta, et tehniliste oskuste ebahõlpsus ei takistaks grupiliikmete võrdset osalemist protsessis.
- Põhirobleemi, uurimisküsimuse ja lahenduskäigu määratlemine on pikk ja aeganõudev protsess. Tõenäoliselt ongi sellised etapid paratamatult ajamahukad ning lühemaks kärpimine kahjustaks protsessi kvaliteeti. Samas on oluline hoida protsessi (ka tunnetuslikult) liikumas – vastasel juhul võib kaasuurijate tähelepanu ja osalushuvi hoidmine osutuda keeruliseks.
- Konkreetse osalusuringu kaasuurijad olid teema ja valdkonna osas väga pühendunud, mis aitas kindlasti tulemusteni jõuda. Sellise grupiga töötamine on ka läbiviijate jaoks väga motiveeriv ning tõenäoliselt vähemalt mingil määral vajalik eeldus osalusuurimise protsessi õnnestumiseks.
- Ühe läbiviija jaoks oli eetilisele keeruline paluda kaasuurijatelt vabatahtliku tööga panustamist olukorras, kus grupiliikmed tegutsevad niigi väga suures osas vabatahtlikkuse alusel. Kuigi kaasuurijad teevad seda omal valikul ja enda jaoks oluliste probleemide lahendamiseks, on läbiviijate jaoks oluline see aspekt protsessist enda jaoks läbi mõelda ja leida korraldus, mille puhul see eetiline mure on maandatud. Näiteks selle konkreetse projekti käigus aitas palju see, et leidsime projekti eelarvest vahendeid kaasuurijate tegevuse jaoks olulise õigusliku konsultatsiooni tellimiseks. Mingil moel omalt poolt ressursidega panustamine võib olla üldisemalt hea viis vabatahtliku töö dilemma adreseedimiseks.
- Oma rolli mõtestamine on osalusuurimise protsessis väga oluline – tuleb hoida fookust ja vaadata, et kõigi hääl kõlaks, aga sisulistes otsustes tuleb väga teadlikult hoiduda grupi üheski konkreetses suunas tüürimast. Vastasel juhul ei realiseeru osalusuurimise üks peamisi kasusid – sihtgrupi võimestamine läbi vabaduse ja võimaluse ise enda jaoks olulistel teemadel teadmiste loomise üle otsustada. Oluline on ka aktiivselt julgustada kaasuurijaid ise initsiatiivi haarama ja protsessi üle kontrolli võtma.

- Tundus oluline, et läbiviijaid oli rohkem kui üks. See võimaldas omavahelist arutelu ning aitas vältida riskide realiseerumist, näiteks said läbiviijad üksteist tasakaalustada ja kontrollida, et kumbki protsessi sisuliselt liialt suunama ei hakkaks. Ka administratiivselt oli kaheks lihtsam protsessi käimas hoida. Lisaks oli oluline väline tugi kogenumatelt osalusuurimise praktikutelt.
- Kontrolli ja vastutuse üleandmine läbiviijatelt kaasuurijatele toimus järk-järgult. Tihti pole inimesed sellise jagatud kontrolliga harjunud ning neil võtab aega, et ise protsessi suunama hakata. Läbiviijatel tuleb seda pidevalt julgustada ja toetada. Marginaliseeritud gruppide puhul võib tegevust alguses takistada ka kogunenud võimetusetunne. Seda tuleb adresseerida, anda aega selle väljendamiseks, aga samas suunata fookust ka konstruktiivsete lahenduste poole, et jõuda realselt võimestava tegutsemiseni.

Kaasuurijad

- Protsessile aitab kaasa, kui grupiliikmed vähemalt mingil määral teavad üksteist varasemast, eriti veebiformaadi puhul, kus vabas vormis tutvumine on keerulisem.
- Teemapüstitus on oluline osa protsessist – hästi püstitatud ja kõigi jaoks oluline teema motiveerib osalema.
- Mitmekesisus grupiliikmete oskustes ja kogemustes on positiivne – nii tekivad väga kasulikud sünergiad. Samas nõuab see head grupidünaamikat ja protsessijuhtimist, et keegi end kõrvalejäätuna ei tunneks ning diskussioonid liialt laialivalguvaks ei muutuks. Hästi juhitud ja mitmekesisel grupis saavad tekkida koostöökogemused, mis pakuvad väga positiivseid emotsioone: „Mul pole aastaid enam olnud sellist positiivset kogemust kui oli selle suutliku grupiga probleeme sõnastades ja teiselt edasi liikudes,“ (kaasuuriija).
- Kui veebikõned lähevad väga pikaks, siis eriti õhtusel ajal muudab see keskendumise keeruliseks.
- Oluline on, et läbiviijad annaksid kaasuurijatele vabaduse ise valida oma sisulised fookused ja panuse suurus. Nii tekib ka nn omanikutunne ja vastutus protsessi eest. Sealjuures ei ole oluline, et osalejad panustaksid võrdselt, kui just grupp ise ei otsusta, et see on vajalik.
- Protsessile aitab väga palju kaasa, kui grupiliikmete vahel tekib usaldus ja suheldakse vabalt.
- Tervikuna nähti osalusuurimuse lähenemist väga hea viisina sarnaste temade lahkamiseks ja loodeti, et avaneb võimalus ka tulevikus mõnest sellisest protsessist osa saada.

5. Kasutatud kirjandus

Ballard, H. L., & Belsky, J. M. (2010). Participatory action research and environmental learning: implications for resilient forests and communities. *Environmental Education Research*, 16(5–6), 611–627. <https://doi-org.ezproxy.tlu.ee/10.1080/13504622.2010.505440>

Cornish, F., Breton, N., Moreno-Tabarez, U. et al. Participatory action research. *Nat Rev Methods Primers* 3, 34 (2023). <https://doi.org/10.1038/s43586-023-00214-1>

Fortmann, L., ed. 2008. Participatory research in conservation and rural livelihoods: Doing science together. Oxford: Wiley-Blackwell

McIntyre, A. (2008). Participatory action research. Thousand Oaks, CA: Sage.

Nieto-Romero, M., Parra, C., Valente, S., & Bock, B. (2023). A Participatory Action Research Using Affective Mapping to Promote Forest Commoning. *Conservation & Society*, 21(2), 110–120. <https://www.jstor.org/stable/27230783>

Valencia, D. H., Riera, E. M., & Boada i Juncà, M. (2012). Participatory Action Research Applied to the Management of Natural Areas: The Case Study of Cinquera in El Salvador. *Journal of Latin American Geography*, 11(1), 45–65. <http://www.jstor.org/stable/41442123>

Youssoufa Bele, M., Jean Sonwa, D. and Tiani, A.M. (2013), "Supporting local adaptive capacity to climate change in the Congo basin forest of Cameroon: A participatory action research approach", *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, Vol. 5 No. 2, pp. 181-197. <https://doi-org.ezproxy.tlu.ee/10.1108/17568691311327587>